

Józef Kardynał G l e m p. *Kościół i Polonia. Wizyta duszpasterska w Brazylii i Argentynie 1984. Wspomnienia i kazania* ss. 324. Poznań – Warszawa 1986. Pallottinum.

Okazją do wydania książki *Kościół i Polonia* była przeprowadzona w 1984 roku wizyta pasterska Prymasa Polski Kardynała Józefa Glempa w Brazylii i Argentynie. Była to druga w dziejach Polonii południowoamerykańskiej wizyta Prymasa Polski w największych skupiskach emigracyjnych. Poprzednia, którą odbył w 1934 roku Prymas August Hlond okazała się niezwykle owocna. Przyczyniła się bowiem do ożywienia i rozwoju wielu ośrodków polskich, szczególnie w tzw. interiorze, a przede wszystkim zainspirowała rozwój duszpasterstwa polonijnego w Brazylii i Argentynie.

Podróż Prymasa Glempa do krajów Ameryki Południowej jest wyrazem wciąż aktualnej troski Kościoła w Polsce o stan moralny i duchowy kolejnych pokoleń emigrantów polskich mieszkających na tym kontynencie. Stworzyła ona okazję do bezpośredniego zapoznania się duchowego Opiekuna Emigracji Polskiej z sytuacją i potrzebami Polonii w Brazylii i Argentynie oraz do zetknięcia się z problemami społeczeństw obu krajów, które rzutują na kształt opieki religijnej sprawowanej w środowiskach polskich. Nieco ponad dwutygodniowy (19 lutego – 8 marca) pobyt przyniósł kilkadziesiąt oficjalnych spotkań z przedstawicielami Episkopatów obu krajów, władzami świeckimi, duchowieństwem, żeńskimi zgromadzeniami zakonnymi oraz wiernymi ze środowisk polonijnych Brazylii i Argentyny. Spotkania te zaowocowały liczbą 46 kazań, homilii i przemówień wygłoszonych przez Prymasa Polski i one właśnie stanowią zasadniczy trzon prezentowanej książki (185 stron). Na drugą jej część składa się wybór dokumentacji (55 stron): listów i komunikatów związanych z wizytą prymasowską, przemówień przedstawicieli władz kościelnych i świeckich, duszpasterzy polskich i sióstr zakonnych oraz prezesów stowarzyszeń polonijnych wygłaszanych przy okazji oficjalnych spotkań, tekstów wywiadów udzielonych przez Prymasa dziennikarzom brazylijskim i argentyńskim, a także wywiadu na temat wizyty udzielonego po powrocie do kraju "Tygodnikowi Powszechnemu", wreszcie artykułów miejscowej prasy polonijnej. Ramy książki stanowi z jednej strony obszernie 30 stronicowe wprowadzenie napisane przez Kardynała Glempa, zawierające wspomnienia i refleksje Autora z wizyty, a z drugiej – szczegółowy dziennik pobytu opracowany przez ks. Andrzeja F. Dziubę w języku polskim, portugalskim i hiszpańskim. Cennym dopełnieniem książki jest zbiór 70 barwnych i czarno-białych fotografii ilustrujących ważniejsze etapy wizyty prymasowskiej oraz mapka obrazująca trasę podróży pasterskiej.

Książka *Kościół i Polonia* stanowi dokument – nie tylko z racji szczegółowego zapisu przebiegu istotnego wydarzenia, jakim jest wizyta Prymasa Polski, duchowego opiekuna Emigracji wśród Polaków mieszkających na obczyźnie. Jest to także swoisty dokument obrazujący aktualny stan życia religijnego, kulturalnego, narodowego większych skupisk polonijnych Brazylii i Argentyny. Ocena tych środowisk opiera się tu na jednym kryterium – stopniu zachowania więzi z Kościołem i z kulturą polską przy uwzględnieniu naturalnego procesu integracji z krajem osiedlenia i jego kulturą. Wyrazem zaś tej łączności jest utrzymywanie polskich parafii i potrzeba duszpasterstwa jeśli nie w języku polskim, to w duchu polskim, a także działalność stowarzyszeń i polonijnych zespołów artystycznych.

Szczególnie cenne i interesujące są zawarte w książce informacje dotyczące sytuacji i potrzeb duszpasterstwa polonijnego w obu krajach i udziału Polaków w życiu Kościołów lokalnych. Część początkowa książki *Wprowadzenie* szkicuje historię, strukturę i problemy duszpasterstwa polonijnego w Brazylii i Argentynie. W obu krajach wśród Polonii pracują obecnie zarówno kapłani z Polski przybyli tu wraz z emigracją po II wojnie światowej (a nawet jeszcze wcześniej) lub w okresie powojennym, jak też kapłani polskiego pochodzenia wychowani i wykształceni w warunkach południowoamerykańskich. Mimo wymienionej w książce liczby ponad trzystu księży diecezjalnych i zakonnych posługujących się językiem polskim w Brazylii i około stu w Argentynie, duszpasterstwo polonijne w tych krajach odczuwa brak dostatecznej ilości kapłanów. Prawie wszyscy oni bowiem są jednocześnie zaangażowani w pracy w duszpasterstwie krajów swego zamieszkania, co powoduje duże przeciążenie obowiązkami i brak czasu na właściwe rozwinięcie działalności religijnej wśród Polonii. Posługiwanie się przez kapłanów polskich w duszpasterstwie krajowym językiem hiszpańskim czy portugalskim utrudnia i osłabia zachowanie przez nich języka polskiego w duszpasterstwie polonijnym, bowiem wymaga to dodatkowego wysiłku i czasu na przygotowanie po polsku liturgii, kazań, spotkań parafialnych itd.

Specyfiką Polonii brazylijskiej i argentyńskiej jest duże rozproszenie ośrodków polskich na bardzo rozległych terenach. Zwarte, lecz rozrzucone w przestrzeni skupiska polskie zachowały często język ojczysty i polskie zwyczaje religijne. Jednakże parafie polskie, zwłaszcza w Brazylii, mają status terytorialny, a to pociąga za sobą konieczność obsługi ich przez duszpasterzy znających język portugalski. Wobec niedostatecznej liczby duszpasterzy polskich dwujęzycznych, rodzi to niebezpieczeństwo bolesnego, zwłaszcza dla starszego pokolenia, wyeliminowania bliskiego psychologicznie języka polskiego z liturgii i praktyk religijnych. W sytuacji niemożności sprawowania przez kapłanów systematycznej opieki religijnej w parafiach polskich, zadania organizowania praktyk religijnych i nabożeństw podejmują często osoby świeckie. Powoduje to jednak obniżenie poziomu religijności i stwarza problemy zwłaszcza w zakresie katechizacji. Bardzo ważną i pozytywną rolę odgrywają w takich warunkach polskie żeńskie zgromadzenia zakonne. Obserwowane jest zjawisko wzrostu poziomu życia duchowego tych środowisk polonijnych, na terenie których pracują polskie zakonnice.

Generalnie, w polskich ośrodkach duszpasterskich interioru dostrzega się osłabienie ich aktywności. Istnieje natomiast kilka prężnych wspólnot polskich przy kościołach w dużych miastach np. w Kurytybie, Rio de Janeiro, São Paulo, Pôrto Alegre. Żywotność zawdzięczają one bardzo aktywnej pracy swych duszpasterzy.

Kardynał Glemp w ocenie stanu duszpasterstwa polonijnego oprócz wspomnianych wyżej trudności wskazał też na niekorzystne zjawiska zachodzące w Kościele południowoamerykańskim, np. rozluźnienie dyscypliny kościelnej, które wpływają również na poziom sprawowanej opieki duszpasterskiej nad Polakami, a także na ujawniające się czasem postawy celowej rezygnacji duchowieństwa z kultywowania tradycji i ducha polskości w pracy duszpasterskiej. To ostatnie zjawisko oceniał negatywnie, jako zaniechanie szansy wkładu Kościoła polskiego na rzecz Kościoła powszechnego, a także na rzecz kultury kraju zamieszkania.

Duszpasterstwo polonijne w Brazylii i Argentynie stopniowo słabnie także z powodu braku dopływu świeżej emigracji i zbyt nikłych kontaktów z Kościołem w Polsce. Na przestrzeni ostatnich 50 lat wystąpiło jednakże kilka impulsów ożywiających duszpasterstwo polonijne w obu krajach Ameryki Południowej. Znaczenie podstawowe miała tu wspomniana wizyta Prymasa A. Hłonda w 1934 r. Kolejne ważne dla Polonii wizyty złożyli: arcybiskup Józef Gawlina (1950 r.), biskup Władysław Rubin (1968) i biskup Szczepan Wesoly (1978, 1983).

Istotne wartości dla wspólnot polonijnych wniosły obchody Milenium Chrztu Polski. Najsilniejszym stimulatorem ożywienia ducha polskości wśród Polonii Brazylii i Argentyny (podobnie jak wśród Polonii całego świata) był wybór papieża Jana Pawła II, a także spotkania Ojca Świętego z Polakami podczas pielgrzymek papieskich do tych krajów.

Wobec trudności i problemów, z jakimi boryka się Polonia i duszpasterstwo polskie w Brazylii i Argentynie oraz wobec wartości, jakie wniosły bezpośrednie kontakty przedstawicieli hierarchii Kościoła katolickiego w Polsce z emigracją w obu krajach, szczególnej wagi nabiera tam wizyta Prymasa Polski Józefa Glempa. Książka *Kościół i Polonia* jako plon tego spotkania Prymasa z Polonią staje się jakby "zapisem chwili". Dzięki ukazaniu atmosfery spotkań liturgicznych, towarzyskich, artystycznych oraz poprzez oficjalne wypowiedzi ich uczestników rejestruje stan zachowania w poszczególnych ośrodkach polonijnych wartości i tradycji polskich i rolę, jaką w tym procesie odgrywali i nadal spełniają polscy kapłani i siostry zakonne.

W literaturze dotyczącej Polonii w różnych krajach wciąż jeszcze zbyt mało jest opracowań z zakresu dziejów opieki religijnej nad emigrantami polskimi, roli duchowieństwa w organizowaniu życia społeczności polonijnych i utrzymaniu ich poczucia tożsamości narodowej. Stąd też prezentowana książka, dzięki bogatej warstwie informacyjnej, dostarcza interesujących materiałów do przyszłych opracowań.

Jednocześnie książka ta określa – poprzez wypowiedzi Prymasa Polski – zadania, jakie Kościół stawia przed Polonią: zachowanie dziedzictwa wiary i kultury polskiej oraz poczucia dumy z pochodzenia polskiego, zachowanie więzów z narodem i Kościołem polskim, wnoszenie polskich wartości duchowych i kulturowych w życie społeczeństwa kraju swego zamieszkania. Wskazuje też na środki, jakimi można te zadania realizować, są nimi m.in. właściwie zorganizowane i utrzymane w polskim duchu duszpasterstwo emigracyjne oraz aktywna i wielopłaszczyznowa działalność organizacyjna Polonii.

Tytuł *Kościół i Polonia* jest tu więc uzasadniony, aczkolwiek nasuwa się uwaga, iż byłby on bardziej odpowiedni jako tytuł serii publikacji, podobnych do omawianej, dotyczących różnych krajów osiedlenia emigrantów polskich. Okazją do ich wydania mogłyby być kolejne podróże pasterskie Prymasa Polski do największych skupisk Polonii świata. Powstałby w ten sposób zrab tak bardzo potrzebnej diagnozy aktualnego stanu środowisk polskich, szczególnie w dziedzinie życia religijnego Polaków na obczyźnie.

Jadwiga Plewko

Wiesław Ś l a d k o w s k i. *Polacy we Francji*. Wydawnictwo Polonia. Lublin 1985 ss. 223.

W wydawanej od 1976 r. przez Polonijne Centrum Kulturalno-Oświatowe Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie serii *Z dziejów Polonii*, ukazała się w 1985 r. kolejna pozycja, tym razem książka Wiesława Śladkowskiego *Polacy we Francji*. W stosunku do trzynastu już innych, które w tej serii opublikowano, wyróżnia się ona objętością i bogactwem treści. Autor omawia bowiem tysiącletni już okres różnorodnych kontaktów polsko-francuskich nieporównywalnych z tymi, jakie w tym samym czasie Polacy utrzymywali z innymi krajami.

Książka składa się z dziesięciu rozdziałów niemal jednakowej objętości (ok. 20 stron). Jedyne rozdział poświęcony Wielkiej Emigracji jest dłuższy (30 stron), co tłumaczy się jej szczególną rolą historyczną. Stosunkowo obszernie streszczenie w języku francuskim liczy 9 stron. Za szczęśliwy pomysł należy uznać to, że przetłumaczono osobno tytuły i streszczenia poszczególnych rozdziałów. Zainteresowanym książką, a nie znającym języka polskiego może to znacznie ułatwić zapoznanie się z jej treścią. Wybrana bibliografia liczy ok. 150 pozycji.

Podjmując się ogólnego, syntetycznego ujęcia dziejów Polaków we Francji na przestrzeni tak długiego okresu, Autor stanął – jak to sam stwierdza we wstępie – przed niełatwym zadaniem selekcji i wyboru problematyki nagromadzonej w licznych, dotychczasowych opracowaniach, przede wszystkim monografiach, poświęconych temu tematowi¹. Wydaje się jednak, że zadaniu, które sobie postawił w całej pełni sprostał,

¹ Warto tu wymienić jedno z najnowszych, które ukazało się we Francji w tym samym czasie, co omawiana tu książka: *Les contacts religieux franco-polonais du moyen age à nos jours. Relations, influences, images d'un*